

Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas rīkotā
ekspertu konsīlija

**„Augstākās izglītības iestāžu apvienošana – ieguvumi un riski”
slēdziens**

Konsīlijs notika 2017. gada 8. februārī

Konsīlijā bija aicināti piedalīties Eiropas Parlamenta deputāti no Latvijas, Latvijas Saeimas komisiju, LR Izglītības un zinātnes ministrijas, LR Kultūras ministrijas, LR Zemkopības ministrijas, LR Ekonomikas ministrijas, LR Finanšu ministrijas, LR Valsts Kancelejas, ar augstākās izglītības un zinātnes attīstību saistītu valsts un sabiedrisku institūciju pārstāvji, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras pārstāvji, Latvijas universitāšu, akadēmiju un augstskolu rektori un neatkarīgi eksperti.

Konsīlija mērķis bija kļiedēt neizpratni par valsts īstenoto politiku – augstākās izglītības iestāžu apvienošana un informēt sabiedrību par ekspertu viedokli šajā jautājumā.

Konsīlijā analīzei bija piedāvāts viens jautājums: ieguvumi un riski (zaudējumi) no pēdējos gados veiktajām un tuvākajos 2-3 gados iecerētajām augstākās izglītības un zinātnes administratīvajām reformām, apvienojot organizācijas.

Konsīlijā piedalījās Izglītības un zinātnes ministrijas valsts sekretāra vietniece, Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju departamenta direktore *Dr. Agrita Kiopa*.

Kā eksperti piedalījās: Augstākās izglītības padomes priekšsēdētājs **Jānis Vētra**; Latvijas Pašvaldību savienības vecākais padomnieks **Māris Pūķis**; Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā ekonomikas padomnieks **Mārtiņš Zemītis**; LTRK pārstāvēja Ekonomikas un kultūras augstskolas valdes priekšsēdētāja, Alberta koledžas valdes locekle **Anna Saltikova**; Biznesa augstskolas Turība rektors un valdes priekšsēdētājs **Aldis Baumanis**; LZA īstenā locekle, Latvijas Universitātes (LU) Filozofijas un socioloģijas institūta direktore **Maija Kūle**; LZA īstenā locekle, Latvijas Lauksaimniecības Universitātes profesore **Baiba Rivža**; LZA korespondētājlocekle, Rīgas Stradiņa universitātēs mācību prorektore **Tatjana Koķe**; Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas prorektors mācību darbā **Ilmārs Kreituss**; Banku augstskolas profesore **Tatjana Volkova**; LU profesors **Andris Kangro**; Latvijas Studentu apvienības (LSA) prezidente **Maira Belova**; Latvijas Jauno zinātnieku apvienības valdes locekle **Kitija Bite**; Latvijas Mākslas akadēmijas profesors **Andris Teikmanis**; LKA prorektore zinātniskajā darbā un Zinātniskās pētniecības centra vadītāja **Anda Laķe**; LKA rektore **Rūta Muktupāvela**; Latvijas Pētniecības un inovāciju stratēģiskās padomes locekle, LZA korespondētājlocekle **Gita Rēvalde**; Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija (RPIVA) dekāne

Inese Freiberga; RPIVA profesore **Anita Petere**. Konsīliju vadīja LZA īstenā locekle **Raita Karnīte**.

Katram konsīlija dalībniekam bija iespēja izteikt savu viedokli. Plašāku viedokli rakstveidā sniedza Maija Kūle – tas pievienots konsīlija slēdzienam. Viedokļus apkopojot izveidojās vairāki problēmu loki.

Kāds ir augstākās izglītības iestāžu apvienošanas mērķis?

Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) speciālisti skaidro, ka augstākās izglītības reformas, tostarp valsts augstākās izglītības iestāžu apvienošanas, galvenais mērķis ir augstākās izglītības kvalitātes celšana.

Mārīte Seile (Izglītības ministre no 2014. gada 5. novembra līdz 2016. gada 11. februārim) sarunā pirms konsīlija formulēja trīs mērķus, uz kuriem vēršama augstākās izglītības reforma: augstākās izglītības pieejamība; kvalitāte un izmaksu efektivitāte.

Eksperti piekrita, ka IZM deklarēto mērķi ir iespējams sasniegt, apvienojot izglītības iestādes, bet šaubījās, vai tas ir vienīgais un galvenais ceļš, un pat – vai kvalitātes uzlabošana ir vienīgais augstākās izglītības reformu un iestāžu apvienošanas mērķis.

Aldis Baumanis uzsvēra, ka augstskolu apvienošana nav tas pats, kas augstskolu reforma. Augstskolu reforma ir kvalitatīvs augstākās izglītības sistēmas uzlabojums, bet augstskolu apvienošana – augstākās izglītības sistēmas struktūras uzlabojums, kas var nebūt saistīts ar augstākās izglītības kvalitātes uzlabojumu.

Mārtiņš Zemītis skaidroja, ka augstskolu apvienošana Eiropā ir pazīstama prakse jau kopš 2004. gada. Eiropas Komisija pozitīvi vērtē pasākumus, kas vērsti uz augstākās izglītības sistēmas sakārtošanu, tostarp augstākās izglītības iestāžu apvienošanu, ja tā nepieciešama. Apvienošanas mērķis varētu būt kritiskās masas sasniegšana pētniecībā un studijās.

Andris Kangro saistīja reformas augstākajā izglītībā ar OECD izglītības kvalitātes mērījumiem. OECD eksperti norādīja uz Latvijas augstākās izglītības pārāk lielo sadrumstalotību (sākot ar augstākās izglītības institūciju pakļautību daudzām ministrijām utt.) gan savā 2000.g., gan 2016.g. ziņojumā. Jaunākajā ziņojumā viņi iesaka salāgot Latvijas augstākās izglītības sistēmas lielumu ar studentu skaitu un valsts finansēšanas iespējām, kā arī ņemt vērā darba tirgus vajadzības. Apvienošanās novērstu studiju virzienu un programmu dublēšanos, apvienotu akadēmiskos spēkus un citus resursus, lai saglabātu un paaugstinātu studiju un pētniecības kvalitāti. OECD eksperti iesaka salāgot valsts iespējas ar augstākās izglītības sistēmas lielumu. Augstskolu mērķis ir starptautiskā konkurētspēja. Mazas izglītības institūcijas nevar tikt starptautiskajā aprītē.

Ilmārs Kreituss norādīja uz atšķirību starp skolu tīklu un augstskolu tīklu. Skolu tīkls apkalpo iekšējo tirgu, bet augstskolu tīkls apkalpo gan iekšējo, gan ārējo tirgu. IZM pievērš lielu uzmanību ārvalstu studentu piesaistei (kaut gan ir ierobežojumi). Lai

darbotos ārējā tirgū, izglītības iestādes lielumam varētu būt nozīme un tas attaisnotu izglītības iestāžu apvienošanu, bet varētu arī nebūt.

Anda Laķe skaidroja, ka jebkurā reformā rezultāts ir primārs. Esošajā polemikā izskatās, ka sistēma ir pašmērķis, rezultāts tiek uzskatīts par mērķi.

Vai augstskolu skaits norāda uz nepieciešamību apvienot augstākās izglītības iestādes

Eksperti vairākkārt, gan atbalstot, gan apstrīdot, atgriezās pie argumenta, ka augstākās izglītības iestāžu skaits Latvijā ir pārāk liels, tāpēc tās jāapvieno.

Maija Kūle atgādināja, ka Latvijā 2016. gadā bija 17 valsts augstākās mācību iestādes un ar tām saistītas 17 koledžas. 1990. gadā Latvijā sāka veidoties privātās augstskolas. Tagad to ir daudz, un vairākas no tām sekmīgi darbojas. Valsts ar tiešiem administratīviem lēmumiem par iestāžu statusu var grozīt tikai valsts augstskolu tīklu. Tāpēc nevar manipulēt ar kopējo augstskolu skaitu, jo administratīvās reformas skar tikai valsts augstskolas (Maija Kūle). Tas nenozīmē, ka nav vajadzīgas pārmaiņas, bet augstskolu skaita samazināšana nav pareizs arguments administratīvu reformu pamatošanai (Maija Kūle, Tatjana Volkova).

Arī Jānis Vētra, Andris Teikmanis un Ilmārs Kreituss norādīja, ka ir radīts mīts par pārāk lielu augstskolu skaitu. 17 augstskolas nav ne daudz, ne maz. Jānis Vētra uzsvēra, ka augstskolu skaits nav reformu pamatojums – tas nav ne par lielu, ne par mazu (tā domāja arī Anda Laķe, Ilmārs Kreituss, Tatjana Volkova). Augstskolas var tikt slēgtas, ja to funkcijas ir izpildītas, un dibinātas no jauna, atkarībā no pieprasījuma. Problēmu rada nevis augstskolu skaits, bet gan nepietiekošs finansējums (Andris Teikmanis).

Turpretī Mārtiņš Zemītis norādīja, ka Latvija ir maza valsts, studentu skaits samazinās, un ir nesamērīgi daudz augstākās izglītības iestāžu. Reformu virziens, apvienojot augstskolas, ir pareizs. Latvija nav tik bagāta, lai uzturētu tik daudz augstskolas.

Kā piemērus augstākās izglītības sistēmā Mārtiņš Zemītis pieminēja Policijas akadēmijas likvidāciju, iecerēto Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas (RPIVA) pievienošanu Latvijas Universitātei un Somijas Aalto universitāti, kas izveidota 2010. gadā, apvienojot Helsinku Tehnoloģiju universitāti (*Helsinki University of Technology*), Helsinku Ekonomikas skolu (*Helsinki School of Economics*) un Helsinku Mākslas un dizaina universitāti (*University of Art and Design Helsinki*).

Augstākās izglītības iestāžu apvienošana atbilst Eiropas Komisijas ieteikumam. 2012. gadā Komisija ieteica mazināt augstākās izglītības fragmentāciju, jo tās rezultātā pieejamie resursi tiek sadrumstaloti un ieguldījumi katrā augstskolā ir mazi. Līdzīgs Eiropas Komisijas ieteikums saņemts arī 2015. gadā.

Tatjana Volkova norādīja, ka apvienošanās process notiek – privāto augstākās izglītības iestāžu sistēmā ir reorganizētas vairākas augstskolas – apvienojot, saplūstot, likvidējot. Ilmārs Kreituss atzīmēja, ka privātā sektorā viss notiek ātri un dabiski. Arī valstij kā dibinātājam ir tiesības rīkoties ar savu īpašumu (Māris Pūķis) un veidot savu tīklu, bet ir jābūt noteiktiem kvalitātes kritērijiem (Ilmārs Kreituss). Nevar rīkoties tikai no resursu taupīšanas viedokļa.

Tatjana Volkova teica, ka par augstskolu skaitu nevar runāt kā par lielu vai mazu. Svarīga ir programmu kvalitāte, ja tās ir labas un studenti tās vēlas apgūt – augstskola var pastāvēt. Drīzāk var runāt par programmu skaitu – tās apvienojot, skaitu var samazināt.

Apvienošanas metode (brīvprātīga vai administratīva (piespiedu kārtā)), ar pievienošanu vai ar likvidāciju?

Inese Freiberga atzina, ka gan ieguvumi no izglītības iestāžu apvienošanas, gan iespējami riski ir atkarīgi no apvienošanas metodes: vai tā ir

- brīvprātīga vai administratīva (piespiedu kārtā);
- vienas augstskolas pievienošana otrai;
- vienas augstskolas likvidācija un „derīgo” resursu pārceļšana uz otru;
- divu neatkarīgu augstskolu apvienošana un jaunas augstskolas izveidošana.

Lai apvienošanās būtu brīvprātīga, un augstskolu autonomijas apstākļos tikai tāda ir pieļaujama, augstskolu vadītājiem ir jāredz, ka sadarbība var būt vērtīgāka par norobežošanos. Jāņem vērā, ka pievienošanas gadījumā vienas institūcijas vadītājs var zaudēt amatu, taču viņa veikspēja un potenciāls ir atbilstīgi jāizmanto (Tatjana Koķe). Pretēja gadījumā, jaunie docētāji netieksies pēc vadītāja karjeras, jo apzināsies apdraudējumu.

Māris Pūķis norādīja, ka ja viena vai abas iestādes nevēlas apvienoties brīvprātīgi, var izvēlēties divas pieejas - apvienot administratīvā kārtā, bet tad var rasties iekšējas nesaskaņas apvienotajā vienībā, vai gaidīt, lai „faktors no malas” sakārto sistēmu. Šāds faktors var būt valsts politika, izmantojot divus instrumentus – kvalitātes prasības un finanšu sadalījumu. Kitija Bite uzskatīja, ka ja būs sakārtots institucionālais ietvars (standarti un cits normatīvais regulējums), sistēma sakārtosies pati no sevis. Baiba Rivža minēja, ka brīvprātīgu apvienošanu var veicināt sadarbība starptautiskos projektos.

Andris Teikmanis norādīja uz neizprotamu atšķirību - par citu valsts publisku personu likvidāciju lemj politikas veidošanas institūcija – Saeima, bet par publisku personu - valsts dibinātu augstskolu likvidāciju lemj izpildvaras otrā līmeņa institūcija – Izglītības un Zinātnes ministrija. Šis apstāklis padara brīvprātības principu par nosacīti izmantojamu.

Gita Rēvalde atgādināja, ka tieši tādēļ, ka valsts iestādi varēja slēgt, kad vien vēlas, varēja notikt neveiksmīgā Policijas akadēmijas likvidācija.

Kāds ieguvums ir no augstākās izglītības iestāžu apvienošanas

Anna Saltikova teica, ka privātajā sektorā apvienošanās ir parasta parādība un tā vienmēr dod ieguvumu, augstvērtīgāku produktu.

Aldis Baumanis savu viedokli balstīja pieredzē, BA Turībai pievienojot Starptautisko Tūrisma augstskolu. Tā rezultātā augstskola un institūts ieguva tiesības piedalīties Pasaules Tūrisma organizācijas apvienotajā programmā, ko institūts patstāvīgi nespētu.

Reformu vajadzību atzina Maija Kūle, Tatjana Koķe, Maira Belova un citi eksperti.

Aldis Baumanis nosauca galvenos ieguvumus no augstākās izglītības iestāžu apvienošanas:

- finansiāls – nepieciešamais resursu apjoms uz vienu studējošo pret augstskolu lielumu ir hiperboliskā proporcijā – jo mazāks studējošo skaits, jo augstākas izmaksas uz vienu studējošo (Inese Freiberga piekrīt, bet atzīmē arī riskus);
- pārvaldes – uz pārvaldes apvienošanas rēķina var piesaistīt labākus pārvaldes darbiniekus un viņiem labāk maksāt;
- akadēmiskais personāls – lielāka izlase, lai attīstītu zinātnisko domu, vajag pietiekošu zinātnieku kopumu (piekrīt Inese Freiberga, bet atzīmē arī riskus).

Mārtiņš Zemītis pievienoja vēl vairākus ieguvumus:

- lielākas investīcijas katrā augstskolā;
- konsolidācija sekmē internacionalizāciju;
- ES Struktūrfondu finansējumu labāk koncentrēt lielākās institūcijās.

Zinātnes sistēma ir paralēla augstskolu sistēmai, un arī zinātnē ir nepieciešama konsolidācija un tā jau notiek. Mārtiņš Zemītis norādīja, ka attīstības gaita citos Eiropas Savienības rajonos parāda – mazs ne vienmēr ir skaists un reformas ir bijušas vērtīgas. Arī Latvijā konsolidācija zinātnē ir devusi rezultātus. Piemēram, Cietvielu fizikas institūts tagad saņem lielas investīcijas. Ja Institūts nebūtu reformējies un tā turpmākā attīstība nebūtu balstīta spēcīgā biznesa plānā, tas nebūtu iespējams. Pateicoties zinātnes sistēmas reformām, 2016. gadā Inovāciju novērtējumā Latvija ir pakāpusies no „pieticīga inovatora” (pēdējā pakāpe) uz „mērenu inovatoru”, un tas ir liels panākums.

Andris Kangro minēja Igaunijas pieredzi, kur augstskolu skaits ir samazinājies vairāk kā Latvijā (no 48 līdz 21, ieskaitot gan koledžas, gan privātās augstskolas, galvenais līdzeklis – īpaša akreditācija (*transition evaluation*)). Reformu rezultātā starptautiskos mērījumos OECD PISA 2015 Igaunijas skolēni ir pirmajā vietā Eiropā un trešajā vietā pasaulē dabas zinātņu vērtējumā. Tas sasniegts, sakārtojot skolu tīklu. Tiek celtas jaunas skolas.

Kādi riski?

Andris Teikmanis teica, ka augstskolas var integrēties, konsolidēties vai diversificēties, ja ir zināms, kāpēc to dara. Mākslīga reorganizācija ne vienmēr ir

veiksmīga, par to liecina pagātnē labi zināmā kolektīvizācijas pieredze: daži kolhozi darbojās veiksmīgi, citi – ne visai.

Vairāki eksperti (Maija Kūle, Tatjana Kože, Māris Pūķis, Baiba Rivža, Gita Rēvalde, Maira Belova) uzskatīja ka lielākais risks ir neskaidrība par augstākās izglītības institūciju apvienošanās mērķi (tostarp, ekonomisko mērķi) un reformu stratēģijas trūkums. Augstākās izglītības reformu mērķi un uzdevumi nav ne izprasti, ne definēti, un nav pat formulēti Izglītības attīstība pamatnostādņu 2014-2020 Īstenošanās plāna 2015.- 2017. gadam.

Definējumu trūkuma iemesls ir tas, ka arī tautsaimniecības attīstības mērķi nav precīzi definēti. Ja tie nav definēti, arī darba tirgus mērķi ir neskaidri, un augstākās izglītības uzdevumus un reformu mērķus nospraust nav iespējams. Ir izveidota secība – vispirms darīsim kaut ko ar naudu (taupīsim vai mēģināsim iekļauties esošajos resursos), pēc tam ar saturu, kaut gan vajadzētu būt otrādi. Mainot struktūru, saturiskajam mērķim vajadzētu būt zināmam.

Aldis Baumanis un citi eksperti formulēja riskus, ko var radīt pat vēlama un iesaistīto pušu atbalstīta augstākās izglītības institūciju apvienošana:

- tirgus: katrā augstākās izglītības institūcijā ir savs tirgus – apvienojot institūcijas, kas parasti ir saistīts ar stratēģiju pielīdzināšanu un pilnīgu vai daļēju vadības maiņu, tirgu var zaudēt un jāpieliek pūles tā atjaunošanai vai jauna tirgus radīšanai;
- finanšu risks – ja apvienošanās process sadārdzinās un nav ieguvumu (Inese Freiberga piebilst, ka jāreķina ne tikai finanšu ieguvumi, bet arī papildus izmaksas);
- Latvijas augstākās izglītības tēla apdraudējums – jo studenti, kas ir ieguvuši pievienotās augstskolas diplomu, pēc laika izrādās neesošas augstskolas absolventi, apziņa, ka tas var notikt jebkurā augstskolā atbaida potenciālos studentus (piekrīt Maija Kūle);
- personāla zaudējums – jebkurš skandāls vai sliktas ziņas par augstskolas kvalitāti atbaida izglītotu personālu;
- neapmierinātība sabiedrībā – slikta saziņa ar sabiedrību var radīt neizpratni par notiekošo un protestus;
- mazāka konkurence vai vispār likvidēta konkurence (arī Kitija Bite) – nerosina uzlabot kvalitāti, kvalitāte var pat pazemināties;
- nišu izglītības virzienu izzušana (Kitija Bite)

Andris Teikmanis norādīja, ka apvienošanas/ pievienošanas rezultātā abās institūcijās zūd tas, ko varētu nosaukt par „kvalitātes kultūru”.

Inese Freiberga norādīja, ka gan ieguvumus, gan riskus ietekmē veids, kādā notiek apvienošana. Lielākus riskus rada apvienošana, **likvidējot** pievienoto izglītības iestādi (kā paredzēts RPIVA reorganizācijas modelī).

Ja apvienošana notiek ar vienas augstskolas likvidāciju, strauji un nesagatavoti, ir risks, ka:

- normatīvais regulējums neatbilst faktiskajām darbībām, un tas rada protestus un juridiskus sarežģījumus;
- personāla atlases konkursos pievienotās augstskolas pasniedzēju iespējas tikt ievēlētiem var ietekmēt subjektīvi faktori, kad priekšroka tiek dota pievienojošās augstskolas personālam;
- zūd specializācija, kuru izkopusi likvidētā augstskola (piemēram, pedagoģija var kļūt par blakus produktu);
- abās pusēs zūd tradīcijas un kolektīva kopības sajūta (lokālpatriotisms), kas motivē kvalitāti un progresu, un ir jāpaiet laikam, lai to atjaunotu.

Eksperti vairākkārt atsaucās uz neveiksmīgo Latvijas Policijas akadēmijas likvidāciju, kuras rezultātā ne tikai ir zaudēts mācībspēku potenciāls valstij vajadzīgu speciālistu sagatavošanā, bet būs jātērē lieli līdzekļi jaunas augstskolas fiziskai izveidošanai. Kitija Bite kura ir piedalījies divās reorganizācijās – gan no studentu, gan mācībspēku puses, atgādināja Policijas akadēmijas likvidācijas seku nopietnību – virsprokurora izteikumu, ka speciālistu trūkuma dēļ „stāvam aizs malā”.

Velkot paralēles ir privāto uzņēmējdarbību, kur norises diktē tirgus, Anna Saltikova teica, ka valsts augstskolu apvienošanas gadījumā pirmie divi gadi varētu būt smagi. Apvienošanai jābūt dabiskam procesam, vēlamam no abām pusēm, rūpīgi izplānotam, un tam jānotiek saprātīgā laikā - to nevar izdarīt ātri.

Andris Kangro uzskatīja, ka lielākais risks ir, ja nekas nenotiek. Reformas ir nepieciešamas, lai likvidētu augstākās izglītības sadrumstalotību, uz ko norādījusi OECD. Turpretim Baiba Rivža norādīja, ka reformas ir pārāk straujas. Vajag apstāties un novērtēt jau sasniegto.

Māris Pūķis norādīja, ka pašvaldībām ir svarīgi, lai netiktu likvidētas augstskolu reģionālās filiāles.

Vai augstākās izglītības institūciju apvienošanai ir ierobežojumi?

Katrs augstākās izglītības iestāžu apvienošanās gadījums ir jāvērtē individuāli.

Aldis Baumanis rosināja, ka pārvaldes izmaksu ekonomijas nolūkā, arī nišu augstskolas, piemēram, mākslas augstskolas var apvienoties. Maija Kūle paplašināja un pārveidoja šo ieteikumu, sakot, ka abām augstskolām kā atsevišķi esošām mācību saturu derētu papildināt ar papildspēkiem radošās ekonomikas attīstībā un radošajās tehnoloģijās, nevis baidīt studentus un pasniedzējus ar iespējamām reformām un saukt tos ielās protestēt pret augstskolu likvidāciju. Rūta Muktupāvela piebilda, ka mākslas augstskolas jau pašlaik cieši sadarbojas gan studiju, gan infrastruktūras attīstības, gan arī zinātniskajā jomā.

Andris Kangro norādīja, ka apvienošanās kavē pārāk liela augstskolu autonomija. Autonomijas un administratīva regulējuma vienlaicīgums rada šoku un pretestību.

Tatjana Koķe norādīja, ka iespējams, augstskolu uzdevums, piemēram, RPIVA pievienošanas (likvidācijas) gadījumā, nav izprasts. Universitātēm būtu jāgatavo

speciālistus pedagogijas zinātnei (kas mūsdienās strauji attīstās), nevis skolotājus darbam skolā. Šo uzdevumu var veikt praktiskas ievirzes augstākās izglītības iestāde, kas īsteno speciālas skolotāju darbam paredzētas studiju programmas, balstītas priekšmetu didaktikas zinātnes atziņās. Iekļaujot RPIVA Latvijas universitātē, nebūs ieguvumu ne vienai, ne otrai pusei.

Māris Pūķis šaubījās, vai augstskolu apvienošanai ir izvēlēts pareizais laiks. Pašlaik ir nobriedis un īstenojas vērtību pārvērtēšanas laiks, sabiedrība ir satraukta un nelabprāt pieņem neizprastas pārmaiņas.

Vai augstākās izglītības kvalitātes un attīstības nosacījums ir apvienošanās, vai citi faktori?

Maija Kūle uzsvēra, ka arī tagad Latvijas augstākās izglītības attīstībā ir redzams progress. Latvijā augstākās izglītības iestāžu apvienošanās pati par sevi augstākās izglītības problēmas neatrisinās. Augstākās izglītības attīstību Latvijā kavē vairāki no tās neatkarīgi apstākļi.

Vairāki eksperti komentēja piemēru par Aalto universitātes izveidošanu (Maija Kūle, Andris Teikmanis, Mārtiņš Zemītis). Daži uzskatīja, ka tas ir veiksmīgs augstskolu apvienošanas piemērs, citi tam nepiekrita. Viņi minēja, ka šis process tika rūpīgi plānots, bija labprātīgs, balstīts aprēķinos, rūpīgi izvērti citi ieguvumi. Process norisinājās ļoti pakāpeniski un bija bagātīgi finansēts. Jaunās augstskolas darbībai pēc apvienošanās bija izveidots plāns 7 gadu periodam. Un tomēr, plānotais rezultāts nav sasniegts, tieši otrādi – astoņus gadus pēc apvienošanas ir jāsecina, ka visas apvienotās iestādes joprojām dzīvo savu dzīvi, sinerģijas efekts nav sasniegts, bet ir zaudētas atsevišķo iestāžu iepriekšējās priekšrocības un ieguvumi.

Kādi ir nosacījumi, lai apvienošanās būtu veiksmīga?

Anna Saltikova teica, ka privātajā sektorā apvienošanās ir parasta parādība un tā vienmēr dod ieguvumu, augstvērtīgāku produktu.

Eksperti, kas labāk pārzināja valsts augstākās izglītības sistēmu, bija piesardzīgāki un satrauktāki. Atšķirībā no privātā sektora, kur lēmumus pamato tirgus situācija un ekonomiskais izdevīgums, valsts izglītības sistēmā lēmumus mēdz pieņemt administratīvi, bez pamatojuma vai nepilnīgi izskaidrota pamatojuma, turklāt nereti lēmumu pieņemšanu valsts finanšu iespējas ietekmē vairāk kā mērķtiecība.

Tāpēc skaidra izpratne par augstākās izglītības un veikto pārveidojumu mērķiem, stratēģiju un metodi ir veiksmīgas apvienošanās nosacījums.

Veicot administratīvas reformas, katrs augstākās izglītības iestāžu apvienošanas gadījums ir jāvērtē individuāli.

Anita Petere pievērsa uzmanību, ka apvienojot, pievienojot vai likvidējot, pirmkārt ir jāvadās pēc augstskolā sniegto studiju virziena (specializācijas) nepieciešamības

speciālistu sagatavošanai, programmu kvalitātes un absolventu iekļaušanās darba tirgū. Pirms lēmuma pieņemšanas par augstskolu pārveidošanu, rūpīgi jāiepazīstas ar likvidējamās augstskolas studiju programmām, un jāapsver **vajadzību** un iespējas iekļaut tās apvienotajā institūcijā, nezaudējot iekoptus un sabiedrībai nepieciešamus studiju virzienus.

Baiba Rivža norādīja, ka Augstākās izglītības attīstības koncepcija paredz, ka ja ir konstatēta studiju virzienu vai programmu dublēšana, ir jālikvidē dārgākā. Atkāpe no šī principa būtu pieļaujama, ja dārgākais studiju virziens vai programma nodrošina labāku izglītības kvalitāti.

Reformas ir labi jāpamato (Baiba Rivža), pat ja ar to palīdzību ir vēlme ietaupīt līdzekļus (Gita Rēvalde). Piemēram, zinātniskie institūti – izveidoja savas stratēģijas, pamatoja, ko vēlas. Modeļi ir dažādi. Ir jāapsver, vai likvidācija ir pamatota. Lēmumus ir jāpamato ar analītiskiem datiem, kas iegūti arī procesā iesaistītajās iestādēs.

Atsaucoties uz Somijas Aalto universitātes piemēru, eksperti norādīja, ka svarīgs apvienošanās nosacījums ir pietiekošs finansējums, un tas nav mazs (Tatjana Koķe, Andris Teikmanis, RPIVAS ekspertes, Baiba Rivža).

Svarīga ir arī procedūra - ir jāļauj augstskolām līdzdarboties (Baiba Rivža). Lai netiktu pārkāpts tiesiskās palāvības princips, ir jābūt skaidri definētiem augstskolu likvidācijas kritērijiem, lai nav tā, ka augstskolas tiek akreditētas saskaņā ar vieniem principiem, bet likvidētas pēc citiem. (Rūta Muktupāvela). Konsolidācijas iniciatīvai ir jānāk no institūcijām. Gita Rēvalde norādīja, ka jebkuru reformu veikšanai nepieciešams plāns, kā arī jānovērtē finansiālā ietekme, piemēram, likvidācijas gadījumā studentiem ir jāizmaksā studiju līgumā noteiktās garantijas. Nevajadzētu pieļaut, ka reforma tiek iniciēta, lai ierobežotu konkurenci.

Tatjana Koķe teica, ka neatkarīgi no tā, vai augstskolas apvieno vai neapvieno, tās ir slazdā. Gadu garumā no tām gaida labus speciālistus, turklāt, darba devēji pieprasa starpnozaru speciālistus. No otras puses, spēkā ir normatīvie akti un likumi, kas bremzē augstskolu attīstību. Piemēram Augstskolu likuma 55.panta 1.daļa nosaka, ka studiju programma ietver viena akadēmiskā grāda vai profesionālās kvalifikācijas iegūšanai nepieciešamās prasības. Savukārt, 1997.gadā 55.panta 2.daļā ieviestā norma par 250 pilnā laika studējošajiem akadēmiskā studiju programmā arvien ir spēkā, lai gan studentu skaits ir sarucis vairākkārt. Risinājums – elastība kvalifikāciju piešķiršanā saskaņā ar darba tirgus prasībām.

Lai augstskolu apvienošanās patiešām dotu labumu, ir jārada vide. Viens no tās aspektiem ir programmu kvalitātes kontrole. 2015. gadā pieņemti licencēšanas noteikumi, kuros nav ne vārda par kvalitātes prasībām. Kamēr licencēšanas noteikumi nebūs sakārtoti, augstu augstākās izglītības kvalitāti neizdosies sasniegt.

Maija Kūle un Rūta Muktupāvela atzīmēja, ka IZM politiku un lēmēj institūcijām tuvu stāvošu „ekspertu” paustā negatīvā vai nievājošā attieksme augstāko izglītību vispār un pret atsevišķām augstākās izglītības institūcijām nav pamatotas. Augstākās

izglītības problēmas, kas šīs attieksmes veicinātas „vārās” interneta portālos, atbaida studentus.

Mūsdienās arī izglītībai iesaka biznesa pieeju – augstāko izglītību sauc par pakalpojumu, ko students vai valsts pērk no augstskolas. Valstī nav prioritāras stratēģijas – ne augstākajā izglītība, ne zinātnē, ne darba tirgū. Somijas Aalto universitātes pieredze liecina, ka, lai apvienošanās būtu veiksmīga, ir nepieciešams stratēģisks mērķis un finansējums. Latvijā ir Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (pieņemtas 22.05.2014), bet šajā dokumentā par augstskolu apvienošanās nekas nav minēts.

Sekmīgas reorganizācijas nosacījums ir laba saziņa starp iesaistītajām pusēm pēc principa – visi visu zina un saprot (Andris Teikmanis, Gita Rēvalde, Baiba Rivža). Savstarpējās sarunās ir jāpanāk kompromiss. Pretī stāvēšana vai kādas iesaistītās puses noniecināšana reformas neveicina. Turklāt, diskusijai ir jā sākas daudz agrāk, un tikai pēc kompromisa panākšanas var pieņemt lēmumu (Gita Rēvalde). Rūta Muktupāvela atzīmēja, ka IZM saziņa ar augstskolām publiskajā telpā ir negatīva un augstskolām nepatīkama. Tā norāda uz IZM tieksmi distancēties no augstākās izglītības problēmām, vainu par nepilnībām uzveļot vienīgi uz augstskolu pleciem.

Gita Rēvalde teica, ka apvienošanās process nekad nav gluds, pat ja mērķis ir skaidrs, bet vēl nav iegūta pārlicība par apvienošanās nepieciešamību.

Konsīlija mērķis nebija izskatīt aktuālo RPIVA reorganizācijas gadījumu, tomēr eksperti vairākkārt to pieminēja – gan kā piemēru, gan aktualitāti. RPIVA pārstāves skaidroja, ka augstskolas vadība un darbinieki nav pret augstākās izglītības sakārtošanu, plānotu, izsvērtu reorganizāciju, vai tā būtu apvienošana, kādas alianses veidošana vai cits modelis, bet ir pret Akadēmijas likvidāciju, jo tādā veidā tiek iznīcināta ilgus gadus koptā Akadēmijas specializācija - pirmsskolas un sākumskolas skolotāju sagatavošana, jo īpaši laikā, kad tiek veidots jauns, kompetencēs balstīts izglītības saturs, kad jāizglīto skolotāji par šī satura būtību, īstenošanu darbā ar bērniem un jāstrādā pie dažādu mācību materiālu izstrādes. Turklāt tam visam jā sākas jau 2018. gadā. Akadēmijā ir koncentrēts lielākais pirmsskolas un sākumskolas nozares speciālistu skaits - zinātnieki, praktiķi, mācību grāmatu autori, turklāt vairāk kā 70% ir ar zinātnisko grādu pedagoģijā. Likvidācijas rezultātā tas viss tiktu izjaukts un izkliedēts, paietu laiks, kamēr kaut kas izveidosies no jauna, turklāt tam jābūt kvalitatīvākam, citādi reformām nav jēgas. Nebūtu labi atkārtot Policijas akadēmijas likvidācijas rezultātus, ko izjūtam šodien.

Kādu apvienošanai alternatīvu politiku var izmantot mērķa sasniegšanai?

Eksperti apsprieda, vai institūciju apvienošana ir vienīgais veids augstākās izglītības kvalitātes celšanai.

AIP priekšsēdis Jānis Vētra retoriski jautāja – ko tad piedāvā tie, kas pastāv uz augstākās izglītības iestāžu apvienošanu kā līdzekli augstākās izglītības kvalitātes uzlabošanai? Augstākās izglītības padome ir izstrādājusi savu attīstības koncepciju, kuras pamatpieņēmums ir, ka Latvijas augstākās izglītības sistēmu veido specializētu

augstskolu tīkls. Efektīva specializēta augstskola, liela vai maza, ir pievilcīga izglītības iestāde, tā var konkurēt arī ārējā augstākās izglītības tirgū. Arī specializētu augstskolu tīklā ir iespējama resursu koncentrācija (konkrētam mērķim/studiju virzienam) un efektīva izmantošana, turklāt finansējumu iespējams precīzāk sadalīt atbilstoši valsts attīstības stratēģiskajiem mērķiem, jo tiek finansēti darbības virzieni, nevis institūcijas vispār (Raitas Karnītes papildinājums). Sociālo zinātņu studiju virzienam (programmām) ir jābūt visās augstskolās, neatkarīgi no to specializācijas.

Bažām par nepietiekošu studentu skaitu nav pamata. Studentu skaits Latvijas Universitātē normalizējas, un arī citas augstākās izglītības iestādes nav tukšas. Ārvalstu studentu piesaistes resurss ne tuvu nav izsmelts.

Sistēmas stabilizācijai pēc iespējas ātrāk ir jāpanāk, ka augstāko izglītību finansē valsts no budžeta līdzekļiem (tas ir Latvijas Studentu apvienības virsmērķis – Maira Belova, piekrīt arī Maija Kūle). Lai novērstu studiju virzienu un programmu pārklāšanos vairākās valsts augstskolās, ir jāuzlabo sistēmas koordinācija, izveidojot atsevišķu Augstākās izglītības un zinātnes ministriju (atbalstīja arī Andris Kangro, Māris Pūķis).

Lai uzlabotu finansēšanu, ir jāpanāk, ka visas ministrijas piedalās augstākās izglītības un zinātnes finansēšanā. Ja finansēšana ir tikai vienas ministrijas atbildība – naudas ir par maz.

Vairāki eksperti (Andris Kangro, Tatjana Volkova) norādīja uz programmu sadrumstalotību – šādos apstākļos kvalitāte ir ar grūtībām noturama. Agrita Kiopa paskaidroja, ka programmu izveide ir augstskolu ziņā, augstākā līmenī apstiprina tikai izglītības virzienus. Izglītības virzienu un programmu izveide ir un būs dinamisks process, jo mainās vajadzības.

Arī Andris Teikmanis uzskatīja, ka pārmērīgi liels studiju programmu skaits ir mīts. 2006. gada likums rosināja atteikties no daļējuma akadēmiskās un profesionālās studiju programmās.

Latvijā ir ieviesta trīskārša akreditācija – akreditē augstskolas, studiju virzienus (galvenā akreditācija) un studiju programmas. Kvalitātes kontroles sistēma ir laba, bet kvalitātes kontroles izpildījums – nepilnīgs.

Anda Laķe pievērta uzmanību plašākam skatījumam uz augstākās izglītības reformu. Latvija darbojas Eiropas telpā un pilnībā nododas ES prasību un ieteikumu izpildei, kamēr nacionālās lietas paliek neatrisinātas. Darba tirgus prasa zemas kvalifikācijas darbiniekus un ražo zemas pievienotās vērtības preces. Izglītības sistēmai ir jāveido darba tirgus.

Viņa norādīja, ka pašiem jāveido savas augstākās izglītības tēls kopumā un savas izglītības iestādes tēls, jābeidz saukt Latvijas izglītības sistēmu par sliktu un jāspēj tās kvalitāti ne tikai izveidot un noturēt augstu, bet arī pasniegt kā augstu. Augstas izglītības kvalitātes sasniegšanai nav noteikti jābūt lielam. Ja iestāde ir nodibināta, ir jāuzņemas atbildību par saviem risinājumiem, pašiem jāveido vidi un tirgu.

Konslija slēdziens

Augstākās izglītības iestāžu apvienošana ir augstākās izglītības reformu sastāvdaļa, tomēr apvienošana nav tas pats, kas reforma. Augstskolu reforma ir kvalitatīvs augstākās izglītības sistēmas uzlabojums, bet augstskolu apvienošana – augstākās izglītības struktūras izmaiņa, kas var nebūt saistīta ar augstākās izglītības kvalitātes uzlabojumu un var nedot gaidītos rezultātus izglītības kvalitātes uzlabošanā.

Augstākās izglītības iestāžu apvienošanas mērķis

Augstākās izglītības strukturālām reformām ir jāseko trīs augstākās izglītības sistēmas attīstības mērķiem – pieejamība, kvalitāte, un izmaksu efektivitāte.

IZM formulētais mērķis - augstākās izglītības kvalitātes celšana.

Diskusijā izskanējušie papildus mērķi:

- augstākās izglītības sistēmas sakārtošana;
- pētniecības un studiju kritiskās masas sasniegšana (studentu skaits samazinās, augstskolu skaits paliek nemainīgs);
- Eiropas Komisijas ieteikumu izpilde (2012. gadā un 2015. gadā – mazināt augstākās izglītības fragmentāciju);
- OECD ekspertu ieteikumu izpilde.

Vai augstskolu skaits norāda uz nepieciešamību apvienot augstākās izglītības iestādes?

Latvijā ir 17 valsts augstskolas un ar tām saistītas koledžas, liels kopējais augstskolu skaits ir tāpēc, ka kopš 1990. gada darbojas arī privātas augstākās izglītības institūcijas.

Augstākās izglītības sistēmas administratīvie pārveidojumi var skart tikai valsts augstskolas, tāpēc nevar manipulēt ar kopējo institūciju skaitu.

Esošais valsts augstākās izglītības iestāžu skaits nav ne daudz, ne maz, un iestāžu skaits nav pamatojums strukturāliem pārveidojumiem.

Apvienošanas metode

Gan ieguvumi no izglītības iestāžu apvienošanas, gan iespējami riski ir atkarīgi no apvienošanas metodes: vai tā ir

- brīvprātīga vai administratīva (piespiedu kārtā);
- vienas augstskolas pievienošana otrai;
- vienas augstskolas likvidācija un „derīgo” resursu pārcelšana uz otru;
- divu neatkarīgu augstskolu apvienošana un jaunas augstskolas izveidošana.

Vēlamais modelis ir brīvprātīga, visu iesaistīto pušu atbalstīta apvienošana, izveidojot jaunu augstskolu, vai vienas augstskolas pievienošana otrai. Likvidācija ir visnevēlamākais modelis, jo rada nozīmīgus kvalitatīvus zaudējumus.

Ieguvums no augstākās izglītības iestāžu apvienošanas

Galvenie ieguvumi no augstākās izglītības iestāžu apvienošanas:

- finansiāls – nepieciešamais resursu apjoms uz vienu studējošo pret augstskolu lielumu ir hiperboliskā proporcijā – jo mazāks studējošo skaits, jo augstākas izmaksas uz vienu studējošo;
- pārvaldes – uz pārvaldes apvienošanas rēķina var piesaistīt labākus pārvaldes darbiniekus un viņiem labāk maksāt;
- akadēmiskais personāls – lielāka izlase, lai attīstītu zinātnisko domu, vajag pietiekošu zinātnieku kopumu;
- lielākas investīcijas katrā augstskolā;
- konsolidācija sekmē internacionalizāciju;
- ES Struktūrfondu finansējumu labāk koncentrēt lielākās institūcijās.

Riski

Augstāko izglītības iestāžu apvienošana var radīt riskus:

- tirgus: apvienojot iestādes, kas parasti ir saistīts ar stratēģiju pielīdzināšanu un pilnīgu vai daļēju vadības maiņu, var zaudēt ierasto tirgu un jāpieliek pūles tā atjaunošanai vai jauna tirgus un tēla radīšanai;
- finanšu risks – ja apvienošanās process sadārdzinās un nav ieguvumu, turklāt, jārēķina ne tikai finanšu ieguvumi, bet arī papildus izmaksas (piemēram, atlaišanas pabalsti personālam)
- Latvijas augstākās izglītības tēla apdraudējums – jo studenti, kas ir ieguvuši pievienotās augstskolas diplomu, pēc laika izrādās neesošas augstskolas absolventi, apziņa, ka tas var notikt jebkurā augstskolā atbaida potenciālos studentus;
- personāla zaudējums – jebkurš skandāls vai sliktas ziņas par augstskolas kvalitāti atbaida izglītotu personālu;
- zaudējumi studējošajiem, studiju sadārdzināšana, problēmas pabeigt studijas;
- abās pusēs zūd „kvalitātes kultūra”, fiziska apvienošana var nebūt veiksmīga, jo katras augstskolas institucionālā kultūra saglabājas sadalīta;
- neapmierinātība sabiedrībā – slikta saziņa ar sabiedrību var radīt neizpratni par notiekošo un protestus;
- mazāka konkurence vai vispār likvidēta konkurence – nerodina uzlabot kvalitāti, kvalitāte var pat pazemināties;
- nišu izglītības virzienu izzušana.

Ja apvienošana notiek ar vienas augstskolas likvidāciju, strauji un nesagatavoti, iestājas papildus riski:

- normatīvais regulējums neatbilst faktiskajām darbībām, un tas rada protestus un juridiskus sarežģījumus;
- personāla atlases konkursos pievienotās augstskolas pasniedzēju iespējas tikt ievēlētiem var ietekmēt subjektīvi faktori, kad priekšroka tiek dota pievienojošās augstskolas personālam,
- zūd specializācija, kuru izkopusi likvidētā augstskola;

- abās pusēs zūd tradīcijas un kolektīva kopības sajūta (lokālpatriotisms), kas motivē kvalitāti un progresu, un ir jāpaiet laikam, lai to atjaunotu;
- ja apvienošana vai likvidācija nav labi izplānota, var rasties situācija, ka netiks sagatavoti vajadzīgi speciālisti.

Vai augstākās izglītības institūciju apvienošanai ir ierobežojumi?

Apvienošanās kā administratīvi vadītu procesu kavē pārāk liela augstskolu autonomija.

Apvienošanās gadījumā ir jāievēro abu augstskolu uzdevumi un iespēja tos apvienot vienā.

Lielām reformām šobrīd nav labs laiks, jo ir nobriedis un īstenojas vērtību pārvērtēšanas laiks, sabiedrība ir satraukta un nelabprāt pieņem pārmaiņas.

Vai augstākās izglītības kvalitātes un attīstības nosacījums ir apvienošanās, vai citi faktori?

Somijas Aalto universitātes piemērs liecina ka pat labi izplānota augstāko izglītības iestāžu apvienošanās var nedot gaidītos rezultātus.

Latvijas augstākās izglītības sistēma uzrāda progresu arī bez administratīvi regulētās struktūras reformām.

Augstākās izglītības kvalitāti un prestiža paaugstināšanos no darba devēju puses sekmēs studiju programmu konsolidācija, iekļaujot normatīvajos aktos skaidrus kritērijus elastīgai divu un/vai vairāku kvalifikāciju piešķiršanai vienā studiju programmā.

Nevis monopols, bet konkurence veicina kvalitātes pieaugumu, apvienošana darbojas pretējā virzienā.

Kādi ir nosacījumi, lai apvienošanās būtu veiksmīga

Katrs augstākās izglītības iestāžu apvienošanas gadījums ir jāvērtē individuāli.

Katras reorganizējamās augstskolas produkts, tā nozīme sabiedrībā un radīšanas ekonomiskie aspekti ir rūpīgi jāanalizē.

Sekmīgas apvienošanās nosacījumi:

- skaidra izpratne par augstākās izglītības un veikto pārveidojumu mērķiem, stratēģiju un metodi, kas balstās uz iepriekšējās pieredzes objektīvu izvērtējumu;
- objektīvs un kvalitatīvs reformu plāns, balstīts uz analīzi un pamatojumu;
- skaidri zināmi un savlaicīgi paziņoti izmaiņu nosacījumi un risinājumu izvēles kritēriji;
- pietiekams (parasti liels) finansējums pārveidošanas procesam un pirmajiem darbības gadiem pēc pārveidošanas;
- procedūras izvēle un iesaistīto pušu līdzdalība;
- labvēlīga vide: sakārtots normatīvais regulējums un kvalitātes standarts;

- labvēlīga (nevis nievājoša) attieksme pret apvienošanā iesaistītajām augstskolām;
- laba saziņa ar iesaistītajām pusēm;
- savlaicīga diskusija ar iesaistītajām pusēm pirms lēmumu pieņemšanas;
- konsolidācijas idejai jānāk no iesaistītām pusēm;
- morāla un materiāla kompensācija zaudētājiem (atlaistajiem pedagogiem, studentiem, kuru rokās ir neesošas augstskolas diplomi);
- apvienošana likvidējot nav atbalstāms veids, jo nenotiek resursu konsolidēšana.

Kādu apvienošanai alternatīvu politiku var izmantot mērķa sasniegšanai?

Eksperti ieteica:

- veidot specializētu augstskolu tīklu ar sociālo zinātņu studiju virzienu (programmām) visās augstskolās;
- sistēmas stabilizācijai – valsts budžeta finansējums augstākai izglītībai;
- uzlabot sistēmas koordināciju – izveidot Augstākās izglītības un zinātnes ministriju
- uzlabot sistēmas finansēšanu – visas ministrijas piedalās augstākās izglītības finansēšanā;
- augstākās izglītības un zinātnes kvalitātes uzlabošanai – veidot doktorantūras skolas;
- studentu skaita papildināšanai – sekmēt ārvalstu studentu studijas Latvijas augstskolās;
- uzlabot studiju kvalitātes standartu;
- nodrošināt normatīvo regulējumu, kas stiprina saiti starp augstāko izglītību un darba tirgu, nostiprina augstākās izglītības lomu darba tirgus veidošanā.

Noslēgums

IZM valsts sekretāre Agrita Kopa īsā uzrunā izskaidroja IZM viedokli izglītības attīstības jomā. IZM strādā pie jauna virziena – kompetenču izglītības satura veidošanas. Agrita Kiopa arī centās izskaidrot Ministrijas mērķus, pārveidojot RPIVA. Viņa teica, ka IZM vērtē skolotāju izglītību kā svarīgu jomu, tāpēc vēlas mobilizēt resursus labākai izglītības kvalitātei. Agrita Kiopa atzina, ka, iespējams, komunikācija nav bijusi laba, bet nepiekrīta, ka izvēlētais laiks nav labs, jo ir pieejams Eiropas Struktūrfondu finansējums. Ir iespējams ar kopējiem spēkiem radīt izcilu skolotāju sagatavošanas skolu.

Agrita Kiopa uzskatīja, ka pētniecībai ir jābūt kopā ar izglītību, jo bez pētniecības nevar panākt labu izglītības kvalitāti, tāpēc nepiekrīta ekspertu vērtējumam, ka augstskolu uzdevumi nav pareizi izprasti.

Agrita Kiopa minēja, ka zinātnes finansēšana ir uzlabojusies, ir atvērtas jaunas valsts pētījumu programmas humanitārajās un sociālajās zinātnēs, kurās iekļauta arī izglītības pētniecības programma.

Kopējais secinājums

Pārmaiņām augstākajā izglītībā ir jābūt bez kampaņām, bez politiskas ieinteresētības, sekojot jau sarakstītajām Vadlīnijām un programmām. Pirms ķerties pie administratīvām reformām, ir jāizmanto visas iespējas ietekmēt visu augstākās izglītības sistēmu (ne tikai valsts augstākās izglītības institūciju tīklu) pēc vienādiem nosacījumiem, izmantojot valsts rīcībā esošos instrumentus: normatīvo regulējumu, kvalitātes prasības un finansējumu.

Veicot administratīvas reformas, katrs izglītības institūciju pārveidošanas gadījums ir jāizvērtē individuāli. Apvienojot, pievienojot vai likvidējot, pirmkārt ir jāvadās pēc augstskolā sniegto studiju virziena (specializācijas) nepieciešamības speciālistu sagatavošanai, programmu kvalitātes un absolventu iekļaušanās darba tirgū. Pirms lēmuma pieņemšanas par augstskolu pārveidošanu, rūpīgi jāiepazīstas ar likvidējamās augstskolas studiju programmām, un jāapsver **vajadzību un iespējas** iekļaut tās apvienotajā institūcijā, nezaudējot iekoptus un sabiedrībai nepieciešamus studiju virzienus.

Konsīlija slēdzieni sagatavoja LZA īstenā locekle Raita Karnīte

Pielikums

LZA konsīlijs par reformām augstākajā izglītībā 8.02.2017

LZA akadēmiķe Maija Kūle

1. Augstākā izglītība Latvijā

Latvijā augstākā izglītība (AI) atrodas nemitīgā pārveides procesā, kam raksturīgs gan spriedzes pieaugums, gan kritums. Tas rada iespaidu, ka nereti reformas tiek iecerētas pašu reformu dēļ, nevis kāda augstāka mērķa labad. Ja situāciju Latvijā salīdzina ar 1990. gadiem, tad jāatzīst vērā ņemama attīstība: paplašinājies studiju loks, iespējas, iegūta starptautiskā atpazīstamība, labāka zinātne augstskolās. 1990./91. gadā 46000 studentu, 2016/7. 82000 studentu.¹ Nevajag augstskolas vērtēt tik negatīvi kā to dar(īj)a daži politiķi, ministri, birokrāti.

2. Skaitļi kā maģija

Situācijā, kad viedokļu veidošanā dominē prese, notiek dažādas manipulācijas, pirmkārt, ar skaitļiem. IZM pārskats par AI 2016 (un arī agrākie pārskati) liecina, ka ir 17 valsts augstskolas un 17 valsts koledžas, 13 juridisko personu dibinātas augstskolas un 9 koledžas, 2 ārvalstu filiāles (Laterāna univ.). Tās visas skaitīt kopā ir triks, ko piekopj lozunga „samazināsim skaitu!” piekritēji, jo skaitlis patiešām veidojas liels. Taču katra no šīm 2 grupām - valsts, privātās, darbojas pēc atšķirīgas jurisprudences prasībām. Valsts nebūt nevar manipulēt ar t. sauc. privātajām

¹ http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_augst/Parskats_augstaka_izglitiba_2016.pdf

augstskolām, ja tās ir licencētas un programmas akreditētas, nav finanšu vai cita veida pārkāpumu.

Tātad atliek tikai 17 institūcijas, kas tieši pakļautas valsts birokrātijai, ja neskaitām koledžas.

Vai tas ir daudz vai maz? Jautājums nav korekts, ja netiek definēti mērķi, ko gribam sasniegt, izdalīti finanšu līdzekļi šo mērķu sasniegšanai un izmodelēts pārmaiņu mehānisms. Latvijā universitātes ir 6, taču nevar noliegt, ka tās visas (varbūt mazāk Liepājas universitāte) ir ieguvušas savu atzinību, nišas, zinātniskos sasniegumus. Censties Latvijā veidot vienu mega-universitāti, kā gribēja ministrs R. Ķīlis kopā ar tā laika LU rektoru M. Auziņu, man liekas viena liela aplamība. Patlaban šī ideja šķiet mirusi.

Reģionālajām valsts augstskolām ir sava vieta, savs prestižs un savas attīstības tendences. Var slavēt DU par vaboļu pētniecību, par literatūrzinātņi, jauno infrastruktūru. Nedomāju, ka RSU vajadzētu būt tikai medicīnas iestādei, tad jau tā nebūtu universitātes vārda cienīga. Tāpat LU sparīgi attīsta medicīnas jomu, un ja dažādu subjektīvu un objektīvu apstākļu dēļ tā ir izveidojusies, kādam trakumam ir jāuznāk, lai to likvidētu balstoties uz ideju - medicīna tikai vienā vietā! Sociālās zinātnes tikai LU!

3. Sadarbības paradigma

Augstskolām ir jādod iespējas vairāk veidot tīklus, studentu apmaiņu programmās, pasniedzēju apmaiņu (tādu kā iekšējo ERASMUS), kredītpunktu ieskaitīšanu. ESF – 4,86 miljoni EUR paredzēti sadarbībai. Kāpēc gan datorlaikmetā nevar būt lielāki kopēji AI informācijas apmaiņas tīkli, pētnieku sadarbība tā vietā, lai nevis atdalītos un cīnītos, bet darbotos kopīgi visas valsts AI labā, jo Latvija jau tāpat ir stipri maza uz ES fona?

Izm ir apsēsta ar konkurences vairošanu un iznīcinošo darbību, pašiem nosakot noteikumus (kam atļaut piešķirt atbalstu no ES struktūrfondiem, kam ne un to izmantojot par attīstības pamata kritēriju).

Taču jāstrādā uz AI attīstību, iegūstot arī AI reformām - apvienošanai - nepieciešamos un stimulējošos līdzekļus. Piemēram, savulaik biju pasniedzēja Somijā, ALTO universitātes dizaina vasaras skolā. Vēlāk 2010. gadā Somijas valdība apvienoja ALTO, Ekonomikas augstskolu un Tehnisko augstskolu, iegūstot 500 milj. euro no jauna klāt pie esošajiem budžetiem Somijas dizaina pasaules slavas un ekonomiskā efekta gūšanai. Te redzams gan mērķis, gan ideja, gan ieinteresētība, gan attīstības loģika, un tagad viņi Pasaules universitāšu rangā ir 133!

Arī Latvijā, piemēram, Latvijas Mākslas akadēmija būtu pateicīga, ja tai iedotu papildspēkus radošās ekonomikas attīstībā un radošajās tehnoloģijās.

Taču kas notiek? Studentiem ir jāiet piketos, lai LMA nenolikvidētu! Tāpat Latvijas Mūzikas akadēmija būtu pateicīga, ja to balstītu menedžmenta, radošās ekonomikas

jomās, nevis drebētu, ka būs nākamais upuris kādai kaislīgai apvienošanas idejai, kurā atņem, nevis piešķir līdzekļus.

Kauns ir privātās neakreditētās augstskolas kā Eiropas Tālmācības augstskola, koledžas kā "HOTEL SCHOOL" viesnīcu biznesa koledža. Kauns likumdevējiem par neprecizitātēm AI likumdošanā, kas ļāva Rimpak Livonia ilgi tiesāties ar LR, kas pieļāva Sociālo tehnoloģiju augstskolas neveiksmes, kas uzskatīja - „tirgus noregulēs AI”. Pakļaušanās tikai tirgus diktātam un investoru peļņas kārei ir nepareizi izprasta stratēģija AI.

Latvija nav tik nabaga, lai turētu finansiāli vāju AI. Taču kopš 1990. gadiem, iedzenot valsts AI tirgus zonā, - sākot sludināt, ka universitātes ir jāvada kā biznesa uzņēmums un zināšanas ir pakalpojums (A. Šķēles, rektora I. Lāča aizrautīgie lozungi), - esam nonākuši situācijā, ka valsts totāli nerūpējas par savu AI kā sistēmu. Taču AI ir valsts smadzenes, nākotne, zinātnes vieta, nacionālās identitātes spēkā noturētāja, radošuma centrs. Tā vietā dzirdam - pakalpojumu zeme, finanšu tranzīta zeme. Izglītība visās partiju programmā tiek ierakstīta kā prioritāte, bet reāli nav un nevienu no vadošajiem politiķiem tas neuztrauc.

„Izglītības pamatnostādnes 2014-2020 gadam” rakstīts (programmas 7. punkts, 58.lpp.): akadēmiskai attīstībai kopā: ?? ,97 miljoni EUR, no tā ESF – 38,22 miljoni EUR; VBudžets – 6,75 miljoni EUR. Taču kā tas tiek realizēts, kur tad ir augstskolu attīstības plāni? LU radīja 500 lpp stratēģiju, taču 2017.g. akadēmiskā zinātne nejut uzrāvienu.

4. Cita skaitļu maģija - mums LR ir ap 900 studiju programmas, samazināsim tās līdz 600!

Kāpēc tieši tā, varbūt uz pusi, varbūt par 2/3? Atkal valdīs nevis attīstības diskurss, bet konkurences naivais agresīvais saspīlējums, ka citam cits ir jāizgrūsta un jāpārņem. Tas ir džungļu kapitālisma diskurss, pie kura Latvija tiek pieradināta, nevis mērķu diskurss. Zinu piemērus, kad akreditācijas sagatavošanai privātās augstskolas nopērk dažus angļu augstskolu profesorus pensionārus, kas savas programmas veikli pārraksta, tās ārzemju ekspertiem izskatās nevainojamas, tiek akreditētas, bet nākamo 6 gadu laikā nav reālu mācībspēku, kas tieši tādas realizētu. Bet kā sacīt, uzvar naudīgākais!

5. Studentu skaits

Šī skaitļu maģija pakļaujas tirgus diskursam. AI kopumā tika pieradināta, ka „maksas studenti” atrisinās visas AI problēmas, vairo finansējumu, dos pat līdzekļus attīstībai. IZM pārskata tabula par laika posmu 1994. - 2016. rāda, ka 1995./6.g. par maksu bija 45% no kopējām pamatstudiju vietām, 2002/3./4. g. jau 79%, bet pagājušajā gadā - 58%.

http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_augst/Parskats_augstaka_izglitiba_2016.pdf

Studējošajiem par maksu ir visas tiesības brīvi izvēlēties savu augstskolu. Taču ar viņu skaita palielināšanu mēģināt atrisināt valstī ielaistās AI problēmas nav pareiza doma.

IZM pārskatā saskatāmas pavisam neveiksmīgas privātās augstskolas: ETA - mīnus 81% pret iepriekšējo gadu; RARZI - ir imatrikulēti 8 studenti, - mīnus 33%, RTI ir 3 studenti - mīnus 25%. Tātad turpināt grūti un redziet, kur tuvojas dabisks AI skaita samazinājums. Jā, šoreiz var teikt: to dara arī tirgus.

Uzņemto studentu skaits 2016./17.g.kopumā neko daudz nav sarucis, ap - mīnus 2%. Mazāk stājas privātās augstskolās, vairāk - privātās koledžās. Vienai no tām, kā atceros no vasaras - Alberta koledžai, bija lieliska reklāma! Varbūt tas arī sekmē izaugsmi studentu ziņā, jo šis ir komunikācijas gadsimts.

Sarūk interese par doktorantūru, kopā - 11%. Domāju, ka tās ir atskaņas no tā, ka vairs neturpinās ES struktūrfondu balstītās stipendijas, kas apmēra ziņā pārsniedza profesoru algu (atkal tika pieļauta kārtējā ačgārnība!). Doktoranti daudzās zinātņu nozarēs redz, ka situācija Latvijas zinātnē ir nožēlojama, tādēļ arvien mazāk savu nākotni saistīs ar doktora grādu, jo tiekies pēc tā nav jēgas. To uzskatu par ļoti draudīgu momentu AI sistēmā, kas saistās ar zinātnes daudzu nozaru noniecināšanu un nefinansēšanu. 2017. gadā Latvijas Zinātnes padome nespēja sarīkot konkursu uz grantiem, kas paredzēti likumā. Tas ietekmē mācībspēkus, attiecībā pret kuriem ir prasība, dodiet zinātni! LU FSI zaudēja 130 000 Euro (bez jebkāda alternatīva konkursa šogad vai finanšu avota piedāvājuma valstī) un nevarētu teikt, ka tas rada stimulu AI attīstībai.

6. Maksas izglītība, populisms un masu apmācība.

Daži ir iedomājušies visu pārvērst par „maksas izglītību”, nepadomājot, ka mēs atpaliksīm no kaimiņvalstīm un vēl vairāk projām aizbaidīsim studentus. Esmu par bezmaksas augstāko izglītību, nedzenoties pēc studējošo daudzuma, bet ļoti būtiski ceļot katra izglītojamā kvalitāti, studiju intensitāti (līdz pat Austrumu kultūrās redzētā mācību stresa intensitātei). Vēlos saskatīt konkurenci, stājoties AI, situācijas maiņu uz tādu, kurā dekāni atļauj atskaitīt nesekmīgos bez žēlastības, augstākā līmeņa jeb ekselences studiju centrus pie visām universitātēm (kā *École normale supérieure* Francijā), lai radītu izlasi, kuras zināšanu līmeni censties sasniegt. AI pārvēršana par masu jeb publisko izglītību nobrucina līmeni. ES dokumentos paredzēts, ka ap 40% sabiedrības būtu jābūt augstākajai izglītībai. Tas ir motivējošs lozungs, taču šāds % jāpanāk nevis ar masu apmācību pielaidīgā formā, piedodot nezināšanu, parādus, nevērību, bet gan ar prasīgumu un stingrību.

Lai gan augstskolu stratēģiskajos dokumentos nemitīgi tiek rakstīts par ekselenci, tās ir pārāk maz, izcilība patiesībā nekādi netiek novērtēta.

7. Pamatnostādņu nepildīšana

Tiek rakstīti dziži formulējumi, bet mainoties valdībām, vadībām, bieži vien jau pēc gada nekas netiek ņemts vērā, ja vara ir pārgājusi citās rokās. Piemēram, Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014.-2020.gadam (pieņemtas 22.05.2014) lasām: *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam* ir definēts mērķis palielināt ārvalstu studentu īpatsvaru augstskolās Latvijā līdz vismaz 10 % no kopējā studējošo skaita. Tajā pat laikā LU 2016. gadā atskaitās par ļoti mazu ārvalstu studentu skaitu, 1%?

Tāpat par neiedomājami mazu ārvalstu viespasniedzēju skaitu. Vairāk cenšas RTU, RSU. „*Studiju kvalitāte ir cieši saistīta ar akadēmiskā personāla kvalifikāciju un zinātnisko darbību, kas ilgstoši nepietiekama finansējuma dēļ turpina pazemināties.*” [22.lpp.] Tālāk: „*Turklāt nepietiekami ieguldījumi augstākajā izglītībā un studējošo dzīves un sociālajā infrastruktūrā, vienlaikus nosakot mērķi palielināt ārvalstu studējošo skaitu, rada risku, ka Latvijas augstākās izglītības konkurētspējīgā priekšrocība būs zema pakalpojuma cena, un līdz ar to tiks piesaistīti studenti ar zemāku zināšanu līmeni, kas neveicinās mūsu valsts prestižu vienotajā augstākās izglītības telpā.*” Pilnīgi pareiza doma, tā arī ir.

Pamatnostādnēs pareizi uzrādīts problēmu cēlonis: „**Valsts finansējuma trūkums AI apdraud kvalitāti un attīstību.** *Valsts finansējuma īpatsvars augstākajai izglītībai 2012.gadā veidoja tikai 0,6 % no iekšzemes kopprodukta, tas ir viszemākais rādītājs ES. Šāds augstākās izglītības publiskais finansējums Latvijā pašreiz nenodrošina pilnu vienas studiju vietas finansējumu, augstākās izglītības pieejamību sociāli mazāk aizsargāto iedzīvotāju grupām un nav pietiekams inovatīvu, uz augstākās izglītības attīstību vērstu pasākumu un projektu finansēšanai.*”[23.lpp.]

Šajā sadaļā nekur nav teikts par strauju un rāvienveidīgu valsts AI institūciju likvidēšanu un pievienošanu, kas revolucionārajai birokrātijai patlaban ir radījusi problēmu pilnu situāciju.

Jau agrākā likvidācijas kampaņa AI, kad likvidēja (pievienojot uzņemtos studentus LU JF) Policijas akadēmiju, izrādās nejēdzīga. Tai nebija skaidra attīstības mērķa.

8. Izglītības šaura tehnoloģizācija un humanitāri sociālo zinātņu attīstības ierobežojumi.

Eiropisko vērtību sistēmas saistība ar Latvijas sociālo, politisko un ekonomisko dzīvi ir daudz ciešāka nekā to parasti pieņemts uzskatīt. Klasisko vērtību ignorance, kas raksturīga politiskajai elitei un daļēji arī dabaszinātniski orientētajai akadēmiskajai videi, STEM ideoloģijas nesējiem Latvijā veido bīstamu situāciju, kurā skaļi izpaužas postmoderns relatīvisms, šaurs utilitārisms un nihilisms. pārmetumi humanitāro un sociālo zinātņu studijām (pārāk daudzi to studējot) bieži vien ir netaisni.

Situācija liecina, ka Latvijā valda tehnokrātisks funkcionālisms un ekonomisks pragmatisms, kas juridisko, saimniecisko un sociālo dzīvi spēj saprast tikai abstrakti un normatīvi, tulkojot to skaitļū un procentu valodā, bet nespēj skatīt cilvēka dzīves formu dimensijas un vajadzību pēc humanitārām, sociālo dzīvi izprotošām kompetencēm.

Cits moments ir praktisko zināšanu internalizācija – tās veido uzskatus, rada kaislības, nosaka intereses, sekmē vajadzības. Tehniskās zināšanas turpretī ir ārējas, neitrālas, tādēļ šajā ziņā nepraktiskas. Tiklīdz mums vairs nav nepieciešams nodarboties ar kādu tehniku, mēs vairs neinteresējamies par tās darbības likumiem. Turpretī praktiskie noteikumi, pēc kuriem dzīvojam, allaž ir mūsu dzīves sastāvdaļa. Tie vada mūsu socializāciju, dzīves ceļus un savā ziņā ir globāli. Ja tehniskajās zinātnēs iespējams nošķirt mērķi un tā sasniegšanas līdzekļus, tad praktiskajās zināšanās tie ir kopā –

piemēram, veidojam demokrātiju un dzīvojam demokrātiski. Darbības mērķi ir tā pati dzīves forma, kurā dzīvojam. Kaut ko vēl praktiskāku grūti iedomāties. Taču šis absolūtais praktiskums paslīd garām ierēdņu un politikas veidotāju acīm.

Secinājums: pārmaiņām AI ir jābūt bez kampaņām, bez politiskas ieinteresētības, sekojot jau sarakstītajām Vadlīnijām, programmām, kas nemaz nav tik aplamas un nenoliedzot nepieciešamību šīm pārmaiņām ienākt arī pašā IZM un augstskolu, zinātnes politikas veidotāju darbībās un komunikācijas stilā (kā par IZM atzīmēja VK 2011. gadā).